

**Голові разової спеціалізованої вченої
ради приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом» доктору наук з державного
управління, професору, директору
Навчально-наукового інституту
управління, економіки та бізнесу
Семенець-Орловій Інні Андріївні**

ВІДГУК

офіційного опонента доктора наук з державного управління, професора кафедри бізнесу, адміністрування та права Закладу вищої освіти «Університет трансформації майбутнього» Бобося Олександра Леонідовича на дисертаційну роботу Орленко Валентини Іванівни на тему «Конституційні гарантії прав людини для внутрішньо переміщених осіб», поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право, галузі знань 08 Право

Актуальність теми і суспільно-управлінський контекст

Актуальність дослідження підтверджується воєнним контекстом і різким зростанням внутрішньої міграції з 2014 року, що після повномасштабного вторгнення у 2022 році перетворило питання гарантій прав ВПО на центральну проблему публічної політики, права та багаторівневого управління; саме така постановка завдання окреслена у вступі через зв'язок зі збройною агресією, масштабною міграцією, потребою інтеграції та недискримінації, а також гармонізації національних норм з міжнародними стандартами, зокрема Керівними принципами ООН і актами Ради Європи. У цьому ж контексті доречно наголошено на тому, що правовий статус ВПО водночас є похідним від загального правового статусу громадянина й спеціально врегульованим законом про забезпечення прав і свобод ВПО, що уможливлює доступ до

освіти, житла, соціального захисту і правосуддя, але вимагає усунення прогалин. Релевантність теми посилюється необхідністю узгодження конституційних засад із практиками кризового адміністрування в умовах воєнного стану та децентралізації, коли значна частина повноважень і відповідальності за реалізацію прав переміщених осіб сконцентрована на рівні громад, а ресурсні спроможності територій суттєво відрізняються (див. підрозд. 2.1–2.3). Важливим виміром актуальності є і потреба уніфікації термінології та правових режимів щодо реєстрації, доступу до послуг і засобів правового захисту, адже фрагментарність підзаконного регулювання породжує колізії, а різночитання норм – нерівність доступу до правових інструментів. Дослідження набуває додаткової ваги через інтеграційні орієнтири України, що вимагають послідовної імплементації міжнародних стандартів у сферах недискримінації, соціального захисту, освіти, охорони здоров'я та доступу до правосуддя, а також перевірки пропорційності можливих обмежень прав у надзвичайних умовах. З огляду на масштаб переміщення та тривалість конфлікту, питання гарантій прав ВПО має не лише соціально-гуманітарний, а й управлінський характер: воно пов'язане з координацією органів державної влади і місцевого самоврядування, узгодженістю реєстрів і процедур, прозорістю розподілу ресурсів та підзвітністю рішень (див. підрозд. 3.1–3.3). У такій рамці дисертаційне дослідження є своєчасним, оскільки спирається на конституційні принципи гідності, рівності та верховенства права, переводить їх у площину конкретних механізмів реалізації прав переміщених осіб і пропонує логіку гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, що створює основу для стабільного й передбачуваного правозастосування. Нарешті, актуальність підсилює потреба у виробленні єдиних підходів до моніторингу дотримання прав ВПО, оцінювання ефективності програм підтримки та формування індикаторів доступу до базових послуг, без чого заявлені конституційні гарантії залишаються декларативними і не забезпечують належного рівня захисту у повсякденних правовідносинах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до планової теми Міжрегіональної Академії управління персоналом на тему: «Дослідження теоретико-методологічних основ розвитку української державності в контексті світових модернізаційних процесів формування національних і громадянських суспільств: політичний, юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспекти» (номер державної реєстрації 0119U100492).

Мета, завдання, об'єкт, предмет і методологічні засади дослідження

Мета сформульована чітко як теоретичний аналіз конституційних гарантій прав ВПО в Україні з виробленням науково обґрунтованих пропозицій на основі позитивного міжнародного досвіду; для її досягнення поставлено комплекс завдань – від дефініцій конституційних прав і історичних передумов до виявлення прогалин у національному регулюванні, компаративного зіставлення міжнародних стандартів та оцінки організаційно-ресурсного забезпечення з подальшими рекомендаціями. Об'єкт дослідження визначено як суспільні відносини реалізації конституційних гарантій прав ВПО, предмет – власне гарантії прав людини цієї категорії в Україні; методологія включає діалектичний, історико-правовий, системний та спеціальні юридичні методи для комплексного аналізу еволюції гарантій і механізмів їх практичної реалізації (з опорою на підрозділи 1.1–1.3).

Наукова новизна та зміст авторського внеску

Наукова новизна полягає у концептуалізації поняття “конституційні гарантії прав ВПО” як спеціального механізму, зорієнтованого на рівноправне життя і реалізацію основних свобод в умовах внутрішньої міграції воєнного часу; виділено ознаки конституційного статусу ВПО, удосконалено розмежування категорій “ВПО” і “біженець”, розвинено положення про

недискримінацію за ознакою переміщення та про адміністративно-правові механізми їх захисту. Окремо слід відзначити авторський акцент на узгодженні національних норм із міжнародними договорами і стандартами як критерії правового регулювання у сферах соціального захисту, правосуддя та доступу до публічних послуг – це формує змістовне ядро авторського внеску і забезпечує вихід до практичних рекомендацій.

Аналітичний огляд змісту розділів

Перший розділ розкриває конституційні права і свободи як фундаментальні цінності, визначає їх роль як умов і інструментів реальної реалізації прав людини й підкреслює залежність ефективності гарантій від стану інститутів, економіки та якості законодавства; така постановка забезпечує методологічний місток до спеціального статусу ВПО.

Другий розділ послідовно подає правовий статус ВПО, ідентифікує недоліки чинного законодавства та зіставляє їх з міжнародними стандартами; репрезентативною є таблиця 2.2, де поруч із Керівними принципами ООН наведено Закон України про ВПО та постанови КМУ щодо обліку і забезпечення житлом – це наочно демонструє необхідність подальшої гармонізації.

Третій розділ пропонує напрями удосконалення нормативно-правового механізму, а також організаційно-ресурсні рішення та подальшу правову гармонізацію; посилання на підрозділи 3.1–3.3 у структурі дисертації фіксує комплексність пропозицій і прив’язує їх до попереднього аналізу прогалин.

Практичне значення та впровадження результатів

Практичне значення підтверджене конкретними довідками про впровадження: положення дисертації використані у діяльності Державної служби якості освіти для забезпечення рівного доступу ВПО до якісних освітніх послуг (довідка №04-01/2111 від 09 грудня 2024 року), а також у

науково-дослідній роботі Міжрегіональної академії управління персоналом (довідка №4723/1 від 17 червня 2024 року); це підсилює доказовість прикладного характеру пропозицій.

Методологічні засади та їх застосування у дослідженні

У роботі послідовно поєднано взаємодоповнювальні методи, кожен з яких виконує окрему аналітичну функцію і забезпечує цілісність висновків. Діалектичний метод дозволив окреслити сутність конституційних гарантій прав людини та простежити їх еволюцію і значення для внутрішньо переміщених осіб – від загальних засад до сучасних викликів (підрозділи 1.1–1.3). Історико-правовий метод відтворив передумови формування правового статусу ВПО та динаміку національних норм у зв'язку з адаптацією до міжнародних стандартів (1.2; 2.1; 2.2). Системний аналіз забезпечив розгляд механізму підтримки ВПО як цілісної системи – нормативної бази, інституцій і адміністративно-правових процедур – та виявив вузли координації й відповідальності (2.2; 3.1). Структурний метод дав змогу описати взаємодію органів влади і місцевого самоврядування та оцінити їхню спроможність реалізовувати гарантії на практиці (2.1; 2.2). Функціональний метод уточнив компетенції суб'єктів у сфері захисту прав ВПО і дозволив оцінити ефективність програм та процедур підтримки (2.1–2.3). Документальний аналіз забезпечив детальне прочитання нормативно-правових актів, перевірку їх відповідності міжнародним стандартам і виявлення прогалин регулювання (2.1; 2.2; 3.2). Порівняльно-правовий метод ідентифікував ефективні моделі гарантування прав ВПО за кордоном і окреслив напрями їх обережної адаптації в українських умовах (3.1; 3.2). Узагальнення підсумувало результати в межах кожного розділу та лягло в основу практичних рекомендацій щодо вдосконалення конституційно-правового регулювання і державної політики у сфері захисту ВПО (висновки до розділів).

Така комбінація методів забезпечила логічний перехід від концептуально-дефініційного рівня до прикладних пропозицій і дозволила узгодити теоретичні положення з інституційними та процедурними механізмами їх реалізації.

Інформаційні джерела, апробація і публікаційна активність

Інформаційна база охоплює Конституцію України, міжнародні договори, закони й підзаконні акти, рішення Конституційного Суду, практику судів загальної юрисдикції та ЄСПЛ, а також іноземне законодавство; емпіричну частину становлять статистичні матеріали та звіти національних і міжнародних організацій. Апробація здійснена через виступи на науково-практичних заходах; публікаційна активність – 9 праць, з них 5 у фахових юридичних виданнях і 4 тези, що відповідає стандартам апробації результатів.

Дотримання академічної доброчесності

Робота не містить ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації або фальсифікації даних. Запозичення оформлені коректно, відомості про результати дослідження та використані джерела подані достовірно, що відповідає засадам академічної етики і вимогам чинних нормативних документів.

Структура дисертаційного дослідження

Загалом дисертація має логічну структуру (вступ; три розділи, дев'ять підрозділів; висновки; список джерел і додатки), відповідає заявленій меті і завданням, пропонує цілісний підхід до вдосконалення конституційних гарантій прав ВПО з урахуванням міжнародних стандартів, демонструє практичну релевантність через впровадження і достатню апробацію та публікаційну активність; з урахуванням наведених зауваг робота характеризується високим рівнем наукової обґрунтованості і практичної спрямованості та може бути рекомендована до захисту.

Дискусійні положення і зауваження щодо змісту

Високий рівень наукової обґрунтованості та практичної спрямованості роботи не знімає потреби у подальшому вдосконаленні окремих її компонентів. Нижче подано дискусійні положення із посиланням на відповідні підрозділи дисертації.

По-перше, у підрозділі 1.1 *“Поняття конституційних прав і свобод людини”* варто було б чітко розвести поняття *“права людини”*, *“права громадянина”* і *“свободи”*: нині подано корисні інтуїції, але спостерігається змішування рівнів аналізу (природні права, позитивно встановлені права, свободи як зони невтручання й водночас як юридичні домагання). Доцільно на початку дати короткі робочі дефініції та вказати їх джерельні підвалини, а потім показати різницю у носіях та механізмах гарантування.

По-друге, у тексті дисертації є повтори про ієрархію актів (Конституція – закони – підзаконні акти); їх краще звести до однієї компактної схеми із вказівкою на верховенство Конституції, пряму дію, межі делегування регулювання підзаконним рівням і застереження щодо недопустимості звуження змісту прав підзаконними актами.

По-третє, емпірична база є переважно вторинною (статистика, звіти); для посилення доказовості доцільно було б додати власний корпус аналізу судових рішень (зокрема практики ЄСПЛ щодо недискримінації ВПО), кейс-стаді на рівні громад та порівняльні кейси застосування адміністративних процедур.

По-четверте, до структурної карти нормативних актів варто було б включити наочну таблицю, яка систематизує акти за рівнем (Конституція; Закони; Кодекси; постанови КМУ; накази центральних органів виконавчої влади; акти органів місцевого самоврядування), сферою регулювання (житло; соціальні виплати і послуги; освіта; охорона здоров'я; зайнятість; правосуддя і доступ до безоплатної правової допомоги), релевантними правами ВПО (рівність і недискримінація; свобода пересування і вибору місця проживання; право на соціальний захист; право на освіту; право на працю; право на ефективний засіб правового захисту), типом гарантій (матеріальні;

процесуальні; інституційні), станом чинності і датою останньої редакції, а також виявленими прогалинами та колізіями і відповідальним органом правозастосування.

По-п'яте, з огляду на зроблені у розділі 3 пропозиції, доцільно передбачити систему індикаторів оцінки результативності: доступ до правосуддя, час і повнота доступу до соціальних послуг, житлові рішення, інтеграція в громади, а також чіткі повноваження і канали координації між центральним рівнем та громадами.

По-шосте, у вступній частині, де наведено теоретико-дефініційний огляд, доречно було б ущільнити посилання на авторів через їх прив'язку до конкретних підходів і функцій гарантій (інституційні, процесуальні, матеріальні), аби уникнути оглядовості заради оглядовості.

Запропоновані уточнення мають рекомендаційний характер і не зменшують наукової цінності та практичної значущості дисертаційної роботи.

Узагальнююча оцінка і резолютивна частина

Дисертаційна робота Орленко Валентини Іванівни є логічно завершеним, методологічно виваженим і практично релевантним дослідженням, що пропонує цілісну архітектуру механізмів публічного управління регіональним розвитком із інтегрованою безпековою складовою. Зміст роботи відповідає вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», а її положення узгоджуються з нормами Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та Наказу МОН України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними Наказом МОН України від 31.05.2019 № 759).

З огляду на актуальність, наукову новизну, повноту апробації, належний рівень публікаційної активності та підтверджене впровадження результатів, рекомендую присудити Орленко Валентині Іванівні науковий ступінь доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –

професор кафедри бізнесу,

адміністрування та права

Закладу вищої освіти

«Університет трансформації майбутнього»,

доктора наук з державного управління

Олександр БОБОСЬ

засвідчує

(Димитренко К.С.)